

برسی نقش آداب و رسوم قوم بلوچ در توسعه ی صنعت گردشگری سیستان و بلوچستان

مهديه منصوري بيدخواني

چکیده:

کشور ایران از لحاظ قومیتی بسیار متنوع است و هریک از این اقوام دارای هویت ملی و آداب و رسوم و فرهنگ خاص خود میشوند. آداب و رسوم قوم بلوچ را میتوانیم یکی از مهم ترین و ریشه دارترین فرهنگ های باقی مانده در ایران معرفی کنیم. این فرهنگ به حدی غنی است، که هر ساله دوم مارس را روز جهانی فرهنگ بلوچ نام گذاری کرده اند. این اهمیت باعث شده است که گردشگران زیادی اعم از ایرانی یا خارجی به سیستان و بلوچستان سفر کنند، که این استان میتواند با برگزاری جشن ها و آئین ها به توسعه ی صنعت گردشگری کمک کند. هدف مقاله ی موجود بررسی آداب و رسوم و فرهنگ قوم بلوچ و در نهایت پیامد و اجرای آن ها برای شناخت هرچه بیشتر این فرهنگ است. این تحقیق توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای، گزارش ها و منابع معتبر اینترنتی گردآوری شده است. حنابندان، لباس بلوچی، رقص بلوچی، غذاها، اعیاد و ... نمونه هایی از آئین هایی هستند که در کنار جاذبه های طبیعی و تاریخی میتوانند نقش موثری در توسعه ی صنعت گردشگری داشته باشند. با توجه به نتایج تحقیق و بررسی وضعیت موجود میتوان بیان نمود که بلوچستان دارای ظرفیت و منابع بالایی برای جذب گردشگر فرهنگی است. از این حیث بلوچستان میتواند با توسعه ی گردشگری فرهنگی علاوه بر ورود گردشگر به سیستان بلوچستان به رشد اقتصاد و معیشت مردم نیز کمک کند. لذا توجه به برگزاری رویدادها و جشنواره های فرهنگی میتواند اهداف اقتصادی، گردشگری و فرهنگی را ادغام کند و در نهایت منجر به رشد منطقه شود.

کلمات کلیدی: گردشگری، گردشگری فرهنگی، آداب و رسوم، قوم بلوچ

مقدمه:

گردشگری شامل فعالیت های افرادی میشود که به سفر میروند و در مکانی خارج از محیط معمولشان اقامت میکنند. اقامتی که بیشتر از یک سال طول نمیکشد و برای اهداف خاصی صورت میگیرد. سازمان جهانی گردشگری (WTO) گردشگری انواع مختلفی دارد یکی از آن ها گردشگری فرهنگی است. گردشگری فرهنگی نوعی از گردشگری است که در رابطه با فرهنگ یک کشور یا منطقه است. گردشگری فرهنگی را میتوان به زیربخش ها و گونه های مختلفی تقسیم کرد که یکی از این زیربخش ها گردشگری قومی است. شریفی تهرانی و یوسفی (۱۳۹۲) اسمیت گردشگری قومی را بازاریابی آداب و رسوم متنوع و جالب بومیان و مردمانی با فرهنگ متفاوت برای مصرف توریستی تعریف کرده است. اسمیت (۱۹۸۸) یکی از مهمترین مزایای گردشگری قومی این است که تقریباً در هر بخشی از جهان میتوان آن را تجربه کرد و فرصتی عالی برای محافظت از فرهنگ و میراث ارائه میدهد. Csapó (۲۰۲۱) کشور ایران با داشتن قومتهای گوناگون با فرهنگ غنی، فرصتی استثنایی را برای سرمایه گذاری در گردشگری قومی ایجاد میکند. رضایی، محمدرضا و شاکری، یونس (۱۳۹۳)

به همین دلیل پژوهش حاضر به بررسی نقوش گردشگری فرهنگی (آداب و رسوم) در توسعه ی گردشگری استان سیستان و بلوچستان میپردازد. با توجه به چالش هایی که قوم بلوچ دچار آن است، همانند مشکلات فرهنگی، نبود شغل و فرصتهای اقتصادی، مشکلات زیست محیطی و ... به نظر میرسد رشد گردشگری فرهنگی باعث رفع بسیاری از این مشکلات شود. همچنین با ترویج توسعه ی گردشگری در استان سیستان و بلوچستان ممکن است شرایطی فراهم شود که وضعیت زندگی مردم کمی بهبود یابد و دیگر نیازی نباشد برای گذران کردن زندگی و یافتن شغل به استان های اطراف مهاجرت کنند و یا کارهای غیر قانونی انجام دهند و مهم تر از همه باعث حفظ فرهنگ اصیل و صنایع دستی زیبایشان میشود.

مبانی نظری:

گردشگری:

گردشگری مجموع پدیده ها و ارتباط ناشی از کنش متقابل میان گردشگران، سرمایه ها، دولت ها، جوامع میزبان، دانشگاه ها و سازمان های غیر دولتی در فرایند جذب، حمل و نقل، پذیرایی و کنترل گردشگران و دیگر بازدیدکنندگان است. (Weaver and Oppermann 2000)

صنعت گردشگری در هزاره ی سوم به یکی از پر رونق ترین، جذاب ترین و اشتغال زا ترین صنایع جهان تبدیل شده است. رشد سریع گردشگری در دهه های اخیر، نقش قابل توجهی در تامین منابع مورد نیاز ارز و توسعه ی اقتصادی داشته و باعث توجه ی بیش از پیش کشورها به آن شده است. رونق گردشگری در هر منطقه تابع شرایط و ویژگی های ملی و منطقه ای شامل سیاست های دولت، عوامل اجتماعی و فرهنگی، جاذبه های طبیعی و تاریخی، کمیت و کیفیت خدمات ارائه شده به گردشگران میباشد. (Garrod & Wornell 2006)

گردشگری یکی از ابزارهای رایج برای تحرک اقتصادهای بحرانی و ارتقاء سطح توسعه از طریق مشاغل و سرمایه هاست که میتواند آن هارا پرورش دهد. تجارب گردشگری متفاوت است؛ بخشی از آن برگرفته از اشکال گوناگون گردشگری است و بخشی به دلیل توانایی های متفاوت مقصد برای جذب گردشگری و فراهم آوردن نیازهای آنان است. (Ngamsomske and Hwang 2011:516)

گردشگری فرهنگی

گردشگری فرهنگی، بنا بر تعاریفی که از آن صورت گرفته است بر اشکالی از مفاهیم ملی و بومی به عنوان راهی برای انتقال پیامها و معانی درباره آنچه میراث یک ملت تلقی میشود تکیه دارد. میراث فرهنگی، نمادهای ملی، آیین ها و رسوم یک ملت

ذخیره های تمام نشدنی ای هستند که میتوانند با هدف ایجاد یک حس ملی در سرزمین میزبان برای گردشگران به خدمت گرفته شوند. (کریمیان ۱۳۸۹)

مهم ترین عضو گردشگری فرهنگی، هویت قومی است. هویت قومی مجموعه ای خاص از عوامل عینی، فرهنگی، اجتماعی، عقیدتی و نفسانی است که در یک گروه انسانی متجلی میشود و آن را نسبت به سایر گروه ها متمایز میسازد. (الطایی ۱۳۸۲: ۱۳۹)

به طور کلی هویت قومی از ترکیب متنوع مولفه های قومیت به وجود می آید و حتی در بسیاری از موارد، تنها یک مولفه ی متفاوت باعث ایجاد نوعی هویت قومی میشود.

استین و اندرسون در مطالعه شان در دو پارک ایالتی در مینه سوتا (۱۹۹۹) دریافتند که توسعه گردشگری در آنجا باعث افزایش غرور، تقویت حس همبستگی، تبادل ایده ها و افزایش آگاهی درباره فرهنگ محلی شده است.

و در آخر گردشگری فرهنگی، به ُ منزله یکی از اصلی ترین شاخه های صنعت گردشگری در دنیای امروز، به کسب و کاری بسیار سودآور تبدیل شده، به طوری که ۳۷ درصد از جهانگردان بین المللی، در سال ۲۰۱۵، سفر خود را براساس جاذبه های فرهنگی کشور مقصد انتخاب کرده اند. (sanjuanbenito, 2016)

یافته ها:

بخشی از آیین ها و آداب و رسوم قوم بلوچ:

لباس زنان بلوچ

لباس زنان بلوچ از جمله گران ترین و زیبا ترین لباس های ایرانی است. این لباس با پارچه های مرغوب نخی و ابریشمی دوخته میشود. زنان بلوچ با هنر دستان خود لباس هارا تزئین میکنند و برای حفظ اصالت خود آن ها را میپوشند. برای دوخت لباس های بلوچی از، بلوچی دوزی، آینه دوزی و پریوار دوزی استفاده میشود. لباس بلوچی زنانه شامل موارد زیر است:

پاجامک: نوعی شلوار گشاد و چین دار است.

تکو: چارقد زنانه است.

سریگ: نوعی روسری بزرگ به شکل مستطیل است که با پریوال دوزی تزئین می شود.

پاپوش: بانوان بلوچ از چهار نوع کفش به نام های سواس، موجی، کتوک و تک کول استفاده می کنند.

لباس مردان بلوچ

لباس مردان بلوچ نیز زیبایی خود را دارد. آن ها پیراهنی به تن میکنند که جامه یا جامک نام دارد و یقه ی آن با یک دکمه بسته میشود. آستین لباس همانند آستین مردانه معمولی است و دو جیب دارد. پوشش سر مردان بلوچ در پیرمردان شامل یک عمامه و یک کلاه سوپی است، که به آن عرق چین هم میگویند و همچنین پاجامگ، بازکت و کوش نیز بخش هایی دیگر از لباس مردانه ی قوم بلوچ را تشکیل میدهد.

قوم بلوچ میتواند با برگزاری نمایشگاه ها و جشنواره های مربوط به لباس، آموزش هنر اصیل بلوچی دوزی به افراد غیر بومی و فروش لباس علاوه بر کسب درآمد به جذب گردشگر نیز کمک کند.

رقص بلوچی:

رقص چوچاب یا همان رقص با چوب یکی از سنت های دیرینه ی بلوچستان است. که متأسفانه در میان مردان این رقص کمرنگ شده است. اما زنان مشابه رقص چوچاب را انجام میدهند که به شکل دایره ای می ایستند و به جای چوب با دست میرقصند.

قوم بلوچ میتواند با شرکت در فستیوال ها و جشنواره های موسیقی و رقص محلی فرهنگ خود را به نمایش بگذارد. علاوه بر آن برگزاری جشنواره های مختلف در خود سیستان و بلوچستان با تلفیق رقص و موسیقی بسیار بر رشد گردشگری و کسب درآمد موثر است.

اعیاد مهم:

عید قربان در سیستان و بلوچستان

عید سعید قربان به عنوان یکی از اعیاد بزرگ در سیستان و بلوچستان است. قوم بلوچ هر ساله به مدت سه روز به پاس قدردانی از نعمات خدادادی به جشن و شادی می پردازند. اقامه نماز عید، قربانی کردن، حنابندان، انجام صله رحم، دید و بازدید و حلالیت طلبیدن (حک بهلی) از آداب و رسوم آنان در پاسداشت این عید فرخنده است.

زنان خطه بلوچستان در شب عید قربان دست و پای فرزندان خویش را با حنای قرمز نقش می زنند و از صبح روز عید لباس های پاکیزه و خوشبو بر تن کودکان خود می کنند.

عید فطر در سیستان و بلوچستان

اولین روز بعد از ماه رمضان را عید فطر میگویند. زنان بلوچی در شب پایانی ماه رمضان مراسم حنابندان برگزار می کنند و با حنای ویژه این منطقه روی دست ها و پاهای خود را نقش هایی بومی می زنند. سیستانی ها نماز عید فطر را در محلی به نام

«عیدگاه» برپا می‌کنند. نمازگزاران همدیگر را در آغوش می‌گیرند و طلب بخشش و حلالیت می‌کنند. آنها معتقدند در عید فطر گناهان‌شان در پیشگاه خداوند بخشیده خواهد شد.

قوم بلوچ می‌تواند با برگزاری جشنواره‌ها و فستیوال‌های حنا در روزهای عید از سراسر جهان گردشگر جذب کند. وجود یک‌های زیبا که تماماً از حنا تشکیل شده یا اشکال نقش بسته بر روی دستان بسیار خاص و دیدنی است.

آداب و رسوم عروسی قوم بلوچ

مراسم عروسی قوم بلوچ هفت شبانه روز طول میکشد. دونفر از خانواده‌ی عروس و داماد به عنوان وکیل و معتمد انتخاب میشوند و نزد عروس میروند و از او میپرسند که آیا داماد را به همسری میپذیرد؟ سه بار از او پرسند و وقتی به جواب مطمئن شدند نزد داماد میروند و جواب او را هم میشنوند و بعد عقد انجام میشود. بعد از تمام شدن عقد افرادی که اسلحه دارند برای اطلاع دیگران از تمام شدن عقد شلیک میکنند. بعد از عروسی، عروس و داماد چهار روز را در خانه‌ی پدر زن میمانند و بعد به خانه خود میروند و نزدگی مشترک خود را آغاز میکنند.

مهم‌ترین جواهر در عروسی سنجاق سینه است.

غذاهای قوم بلوچ:

کرایبی بلوچی: غذایی متشکل از مرغ، شوید، فلفل دلمه‌ای، پیاز و مهم‌ترین آن ادویه‌ی کرایبی است.

بریانی بلوچی: غذایی متشکل از پیاز، مرغ، گوجه فرنگی، سیر، ماست و مهم‌ترین آن ادویه پاکستانی و ادویه مخصوص بریانی است.

قوم بلوچ می‌تواند با برگزاری جشنواره‌های غذا علاوه بر فروش غذا و کسب درآمد برای بومیان به جذب گردشگری فرهنگی اعم از غذا کمک کند.

پیشنهادهای تحقیق

- ۱- ترویج فرهنگ گردشگر پذیری در بین مردم
- ۲- برگزاری جشنواره‌های فصلی که فرهنگ و تاریخ سیستان و بلوچستان را نشان میدهد.
- ۳- استفاده از گردشگری مجازی برای ترویج فرهنگ قوم بلوچ
- ۴- معرفی فرهنگ قوم بلوچ از طریق رسانه‌ها
- ۵- طراحی و ساخت بوم گردی‌های جدید در سیستان و بلوچستان که نشان از فرهنگ قوم بلوچ باشد.
- ۶- آموزش افراد برای استفاده از گردشگری فرهنگی
- ۷- نگاه افراد به گردشگری به عنوان یک فعالیت اقتصادی

۸- شرکت در نمایشگاه های معروف جهان برای به نمایش گذاشتن فرهنگ خود.

۹- استخدام نیروی انسانی از نواحی بومی نشین

۱۰- کمک و حمایت از جامعه ی بومی برای شرکت در جشنواره ها و فستیوال ها

نتیجه گیری

در عصر کنونی حفظ و تقویت فرهنگ از اهمیت فراوانی برخوردار است، زیرا این جاذبه های فرهنگی هستند که یک مکان را از دیگری متمایز میکنند.

با توجه به نتایج تحقیق و بررسی وضعیت موجود میتوان بیان نمود که بلوچستان دارای ظرفیت و منابع بالایی برای جذب گردشگری فرهنگی است.

ازین حیث بلوچستان میتواند با برگزاری جشنواره های لباس، صنایع دستی، جشنواره های غذا، رقص محلی، حنابندان، برگزاری عروسی های نمادین علاوه بر ترویج فرهنگ و ورود گردشگر به سیستان و بلوچستان به رشد اقتصاد و معیشت مردم نیز کمک کند، زیرا این جشنواره ها زمینه ی مناسبی برای کسب درآمد ایجاد خواهند کرد و افراد بیشتری را دراین زمینه به کار میگیرند؛ بنابراین برگزاری این جشنواره ها ایده ی مناسبی برای به نمایش گذاشتن فرهنگ قوم بلوچ و درآمدزایی و ایجاد شغل خواهد بود. لذا توجه به برگزاری رویدادها و جشنواره های فرهنگی میتواند اهداف اقتصادی، گردشگری و فرهنگی را ادغام کند و در نهایت منجر به رشد منطقه شود. در همین راستا پیشنهاد میشود که در مراسم های گوناگون سیستان و بلوچستان با کمک افراد بومی از آیین های بومی استفاده شود و دخل و تصرفی در آن ها صورت نگیرد و آیین ها به همان شیوه ی سنتی که در قدیم اجرا میشد اجرا گردد. همچنین احیای آیین های فراموش شده میتواند تاثیر زیادی در رشد گردشگری فرهنگی داشته باشد.

منابع:

-یوسفی، شریفی، تهرانی. بررسی ارتباط بین گونه های گردشگری، مذهبی، روستایی و بوم شناختی با گردشگری فرهنگی در استان خراسان جنوبی، ۱۳۹۲.

-رضایی، شاکری. بررسی فرصت ها و چالش های متنوع فرهنگی، گردشگری، قومی در توسعه ی گردشگری ایران، ۱۳۹۳.

- کریمیان، حسن، نمادهای فرهنگی در مناظر شهری: بیان معنا، حس هویت و آرامش روحی، پژوهش های جغرافیای

انسانی، شماره ، ۷۴ زمستان ۱۳۸۹

-عبداللّه ناصری. فرهنگ مردم بلوچ، ۱۳۵۸.

-Weaver david and martin oppermann. (200). Tourism management first edition john wiley&Australin.

-Ngamsomsuk waraporn and tsornng-chyi hwang and chi-jui huang. (2011) sustainable cultural heritage torism indicators international conference on social socience and humanity iAcsit press vol5.

- Garrod, B . Wornell, R. and Youell , R . 2006.

Re-Conceptualising rural resources

as Countryside capital: The Case of rural tourism. Jurnal of Rural Studies, pp 21-23

- Sanjuanbenito, B.)2016(. Cultural Tourism: a

very profitable business, retrieved from:

<https://www.bbva.com/en/cultural-tourismprofitable-business>.